

MEMLÛK KAYNAKLARINDAKİ OSMANLI İMAJININ DEĞİŞİM SÛRECİ

Cüneyt Kanat*

Özet

Osmanlı Devleti'nin küçük bir beylik olmaktan çıkıp güçlendiği dönemlerde, Memluk Devleti ile olan münasebetleri iyiydi. Buna bağlı olarak Memlûk kaynaklarındaki Osmanlı imajı da olumlu idi. Mesela Osmanlı Devleti'nin Rumeli'deki fetihleri pek çok Memlûk kaynağında anlatılıyor ve bu fetihlerden övgüyle söz ediliyordu. Bu olumlu imaj, özellikle iki devletin sınır komşusu olmasından sonra zaman zaman ortaya çıkan anlaşmazlıklara rağmen bir süre daha devam etti. Buna bağlı olarak, İstanbul'un Osmanlılar tarafından fethi dolayısıyla Kahire'de yapılan ve günlerce süren kutlamalar kaynaklarda anlatılmış ve yine bu fetih dolayısıyla övgülere yer verilmiştir. Ancak, bir süre sonra ortaya çıkan anlaşmazlıklar ve özellikle 1485'de başlayıp beş yıl boyunca Çukurova bölgesinde devam eden savaşlar ile iyi ilişkiler son bulmuş ve dolayısıyla Memlûk kaynaklarındaki Osmanlı imajı da değişmeye başlamıştır.

Anahtar Kelimeler: *Memluk Devleti, Osmanlı Devleti, Siyasi ilişkiler, Memlûk Kaynakları, Siyasi Dengeler.*

Abstract

The Change of Ottoman Image in Mamluk Sources

During the period when Ottomans developed into a state from a principality, they had good relations with the State of Mamluk, as the Ottoman images in Mamluk records reveal. The military victories of the Ottoman at Rumelia were described in many Mamluk records and the depictions praised Ottoman victories. This positive image survived even after Mamluks and Ottomans became neighboring countries, despite the fact that there were some conflicts between them. As an extension of this positive image, celebrations held in Cairo and honoring the capture of Istanbul by the Ottomans found their way into Mamluk records and the Ottoman victory was exalted. However, the conflicts that arose in the ensuing years, and especially during the war of 1485 that lasted for five years at Çukurova region, ended the good relations with the Memluks, and the Ottoman image in Mamluk records began to deteriorate.

Key words: *Mamluk State, Ottoman State, Political Relations, Mamluk Sources, Political balances.*

* Doç. Dr., Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Bornova-İZMİR.

Dünya tarihinin sayfalarını karıştırdığımızda, aynı anda birden fazla Türk Devleti'nin birbirinden bağımsız olarak dünyanın değişik coğrafyalarında hüküm sürdüğünü görebiliriz. Osmanlı ve Memlûk devletleri de bu duruma örnek olarak verilebilecek iki devlettir. Osmanlı ve Memlûk Devletleri hem iki Türk Devleti olmaları hem de uzun süre iki komşu olarak yan yana yaşamaları sebebiyle, tarihleri boyunca çeşitli münasebetlerde bulunmuşlardır. Bu iki devlet arasındaki ilk münasebetler Memlûk devri kaynaklarına göre; Orhan Bey ile Melik en-Nâsır Hasan b. Kalavun zamanında 1358 (760) yılında Osmanlı Devleti elçisinin Memlûk Devleti'nin başkenti olan Kahire'ye gelmesi ile başlamış¹ ve zaman içerisinde gelişerek devam etmiştir. Bu münasebetler başlangıçta dostça olmuş ancak daha sonra Osmanlı Devleti'nin iyice güçlenmesi ile, sürtüşmeler ve çekişmeler şeklinde başlayan anlaşmazlıklar, sonunda Ortadoğu'da hakimiyet mücadelesine dönüşmüştür. Zaman içerisinde bu mücadeleye Timur ve Timurlu Devleti de katılmış ve bu üç devlet arasındaki çekişme bazen İslam Dünyası'nın liderliğini ele geçirme çabası şeklinde de ortaya çıkmıştır.

Timur 1393 yılında Bağdat'ı da ele geçirdikten sonra artık Anadolu'yu ve Suriye'yi yani; Osmanlıları ve Memlûk devleti'ni tehdit etmeye başlamıştı. Bu durum üzerine 1393 yılında özellikle Kadı Burhaneddin Ahmet'in girişimleri ve Yıldırım Bayezid ile Memlûk Sultanı Berkuk'un katılımlarıyla Timur'a karşı bir bölgesel ittifak gündeme geldi². Daha sonra bu ittifaka Toktamış ta dahil olmak istemiştir³. Görüldüğü üzere bu yıllarda Memlûk Devleti ile Osmanlı Devleti arasında, özellikle sınır bölgesinde bir takım anlaşmazlıklar olmasına rağmen Timur tehlikesine karşı birlikte hareket etmeleri ve yardımlaşmaları söz konusu olmuştu. Ancak her şeye rağmen 1402'deki Ankara savaşı Osmanlıların kesin yenilgisi ile sonuçlanmış ve bu da merkezi devletlerinin parçalanmasına yol açmıştı. Bundan sonra Osmanlılar iç mücadele içine düştüler ve bir beylik haline geldiler. Yeniden toparlanmaları ise yaklaşık yarım asır sürdü⁴. Osmanlı ve Memlûkler'in Anadolu üzerindeki kavgalarının artması, doğrudan bir İran tehlikesinin olmaması ile alakalıydı. Bununla birlikte ne zaman doğudan bir tehlike yeniden ortaya çıksa, Osmanlılar devamlı Kahire ile yakınlaşmaya çalışıyorlardı. İşte bu sebepten Yıldırım Bayezid Timur'a karşı Memlûk yardımını almak için Güneydoğudaki arzularını bir kenara koydu. 1470'te II. Mehmet benzer bir şekilde Kahire ile olan kavgasını, Uzun Hasan ile olan

¹ el-Makrîzî 1971 (III-2), 574; Kanat 1999, 35-36.

² el-Makrîzî 1971 (III-2), 813; el-'Askalânî 1986 (III), 199-200; el-Furât 1938 (IX-2), 381-382; Tagriberdi, 1972 (XII), 796; Aka 1991, 20; Yücel 1976, 250.

³ Arabşah 1979, 94-97.

⁴ Emecen 1999, 27.

mücadelesinde Memlûk desteğini almak için bir kenara bırakıp düzeltme yoluna gitti. Çok ilginçtir ki bu değişmeyen yazgı sonucunda II. Bayezid ve çok kısa bir süre için I. Selim, Şah İsmail tarafından ortaya konulan tehlike karşısında Memlûklar ile işbirliği yoluna başvurmak zorunda kaldılar. Bu arada Memlûklar ise sık sık Anadolu'daki İran yayılmasına karşı olan direnişleri organize edip destekliyorlar ve bu Osmanlı başvurularını da dikkatlice karşılıyorlardı⁵.

Az önce de ifade ettiğimiz üzere, Memlûk Devleti ile Osmanlı Devleti arasındaki ilişkiler II. Bayezid devrine dek ufak tefek sürtüşmeler bir kenara bırakılırsa genellikle iyi olmuştur. Ancak bu dostça münasebetler özellikle 1485'den 1490'a kadar beş sene devam eden savaşlar ile sona ermiştir. Bu esnada iki devlet arasında yapılan barış ise, bazı küçük problemler gözardı edilirse yaklaşık onbeş sene devam etmişti⁶. Daha sonra II. Bayezid'in yerine tahta Yavuz Sultan Selim geçmiş ve bu sırada Memlûk Sultan'ı olan Kansuh el-Gûrî O'nunla iyi ilişkiler kurmak istediğinden tahta çıkışını tebrik için değerli hediyeler ile birlikte Emir Âhûr Sâni olan, Emir Aktay et-Tavîl'i elçi olarak göndermiştir⁷. Bu elçi, Yavuz Sultan Selim tarafından huzura kabul edilmiş ve çok iltifat görmüştür⁸. Ancak her iki tarafın da samimi olmadığı fakat siyasetleri gereği sürdürmeye gayret ettikleri bu iyi gibi gözükten ilişkiler Çaldıran Savaşı'nın hemen ardından Dulkadir Bey'i Alâuddevle meselesi ile ilgili olarak tekrar bozulacaktır⁹. Bir süre sonra ise Osmanlı-Memlûk münasebetleri iyice gerginleşecek ve sonunda bilindiği üzere Osmanlı hükümdarı Yavuz Sultan Selim'in 1517 yılında Memlûk Devletine son vermesi ile nihayet bulacaktır.

Osmanlı ve Memlûk devletleri arasındaki ilişkileri kısaca yukarıda verdiğimiz şekilde özetleyebiliriz. Ancak bildirimizin amacı başlığında da anlaşılacağı gibi Osmanlı-Memlûk münasebetlerini ele almak değildir. Fakat Memlûk kaynaklarındaki Osmanlı imajının bu ilişkiler çerçevesinde ortaya çıktığını da göz ardı edemeyiz. Yani bir başka deyişle; Memlûk kaynaklarını yazan müellifler, Osmanlı-Memlûk ilişkilerinin iyi veya kötü olmasından doğal olarak etkilenmişler ve yazdıkları eserlerde bu durumu dikkate almışlardır. Bu bilgiler çerçevesinde, biz Memlûk kaynaklarındaki Osmanlı imajını ve bu imajın değişim sürecini tesbit etmeye çalışırken kaynaklarda yankı bulan belli başlı hadiseleri dikkate alacağız. Bunlara örnek olarak da şunları verebiliriz; Osmanlı hükümdarlarının vefat haberleri ve yine daha az olmakla birlikte cülus haberleri.

⁵ Clifford 1993, 276; Kanat 2000, 66.

⁶ Uzunçarşılı 1983, 187-195.

⁷ İyâs 1984 (IV), 324.

⁸ Tansel 1969, 168-169.

⁹ Mustafa 1990, 397; Clifford 1993, 271.

Elçilerin gidip gelmesi sonucunda onlardan alınan bilgiler. Osmanlı hükümdarlarının Gayri Müslimlere karşı düzenlediği seferler, Balkanlarda ve Avrupa'da kazanılan başarılar. İstanbul'un fethi. Daha sonra Akkoyunlular ve Safeviler ile olan mücadeleler; Otlukbeli ve Çaldıran savaşı.

İşte bu başlıklara ait bilgilerle ilgili olarak, Memlûk kaynaklarında müelliflerin yorumlarına rastlanmakta ve bu yorumlar sayesinde de kaynaklardaki Osmanlı imajı ve buna bağlı olarak bu imajın değişim süreci berraklaşmaktadır. Kaynaklardaki bu bilgileri Yavuz Sultan Selim'in Kahire'yi ele geçirerek Memlûk Devleti'ne son verdiği tarihe kadar izleyeceğiz.

Memlûk ve Osmanlı devletleri arasındaki ilişkiler iyi iken buna bağlı olarak Memlûk müelliflerinin Osmanlılarla ilgili yazdıkları ve ortaya çıkan Osmanlı imajı da iyiydi. Bu durum özellikle Osmanlı hükümdarlarının vefat haberlerinde açıkça görülmektedir. İbn Hacer Sultan Murat'ın ölüm haberini verirken Osmanlı hükümdarları ile ilgili olarak şunları anlatır: "Kendisi gazalar yapar ve ona bağlı bulunan askerlerde bu gazalara katılırdı. Cesurluğu ve kahramanlığı ile meşhur oldu. O'na tabi olanların sayısı arttı sonra öldü. Yerine oğlu Osman geçti. O, 730 (1329-1330) yılında Bursa'yı feth ederek burayı yurt tuttu. Daha sonra ise yerine oğlu Erden Ali geçti¹⁰. Cihadda ve ulema ile sulehaya yakınlıkta babasından ileri gitti. Pek çok tekke ve zaviyeler yaptırdı. Sonra öldü ve onun yerine Orhan geçti. Ardından Orhan da öldü ve yerine oğlu Murat geçti. O denizi geçerek Kostantiniyye'deki halicin arkasındaki yerlere inip buranın halkını zor durumda bıraktı ve onlar kendisine cizye verdiler. Ülkesinde adaletle hüküm sürdü. Gayri Müslimlere karşı yaptığı mücadeleye devam etti ve bunun sonucunda ülkesi genişledi¹¹. Yine İbn Hacer kendisinin aktardığı bilgilerde Osmanlı hükümdarı Bayezid ile ilgili şunları söylüyor: Bayezid Gayri Müslimlere karşı cihadlarıyla meşhur oldu ve şöhreti uzaklara yayıldı. Ez-Zâhir kendisiyle mektuplaştı, dostluk kurdu ve ona arka arkaya Emirler gönderdi. Hatta onunla mektuplaşmayan, armağan göndermeyen hiçbir hükümdar kalmadı¹². İbn Hacer Yıldırım Bayezid'in Timurla olan savaşını anlatırken onunla ilgili şunları yazmıştır:

"805 (1402-1403) yılının başında Timurlenk, Ebu Yezid b. Osman'a hücum etti ve oğlu Musa'yı esir etti. Daha sonra Ebu Yezid öldürüldü. O İslam hükümdarlarının en büyüğü, iman bakımından en inançlısı ve Gayri Müslimlere karşı en çok gaza

¹⁰ İbn Hacer burada ve yukarıda Osmanlı hükümdarlarının isimlerini karıştırmaktadır.

¹¹ el-'Askalânî 1986 (III), 236; İnalçık 1948, 190, 191.

¹² el-'Askalânî 1986 (III), 247; İnalçık 1948, 351.

yapanı idi. Kendi dönemindeki hükümdarların cihaddan kaçınmalarını ve vergi almalarını hoş görmezdi..... Ebu Yezid dünyanın en seçkin hükümdarlarından biriydi. Atalarından ve soyundan hiç birisi unvan almamış sultan ya da melik diye anılmamıştı. Onlara bazen emir bazen de Hond Han denirdi. O ilmi ve alimleri seven bir hükümdardı”¹³.

Aynı müellif Makrîzî’den öğrendiğini söylediği Bayezid ve Osmanlı toplum yapısıyla ilgili bilgileri şöyle aktarır:

“el- Melik ez-Zâhir, Bayezid’in kendisinden maharetli bir tabip istemesi üzerine hekim Şemseddin b. es-Sagîr’i göndermiş ve bu zat orada pek çok ihsana nail olduktan sonra ülkesine döndüğünde Markîzî’ye şunları anlatmıştı: ‘İbn Osman sabahleyin erkenden yüksek ve geniş bir yerde dururdu. Herhangi bir haksızlığa uğrayan kimse ona müracaat eder ve derhal işi halledilirdi. Ülkesinde güvenlik o kadar güzel sağlanmıştı ki; bir kimse yüklü bir deveyi herhangi bir yerde bırakır gider ve kimse ona ilişmezdi. Hizmetinde bulunan herkese yalan söylememelerini, hıyanette bulunmamalarını şart koşmuştu. Fakat zevk ve sefaya ait ne isterlerse yaparlardı. Ülkelerinde zina, livata, şarap ve afyon içmek çok yaygın olup bunu açıktan açığa yaparlardı. İlimle meşgul olan herkese çok fazla ikramda bulunurlardı. Ebu Yezid hiç kimsenin, halkından birinin ölü ya da diri, malına el koymasına imkân bırakmazdı. Eğer bir kimse varis bırakmadan ölürse, malı Kadî’nin yanına emanet bırakılırdı. Kendisiyle birlikte savaşta gidenler ellerine geçirdikleri hiçbir şeye zarar vermezlerdi”¹⁴.

İbn Hacer, son olarak da Bayezid’in vefat haberini verirken şunları aktarıyor:

“Bayezid, el-Melik ez-Zâhir’in ölümünden sonra Malatya’ya da kuşatıp amanla almıştı. Buranın ahalisine iyilikle muamele etmiş, onları yağma ve bunun gibi diğer şeylere maruz bırakmamıştı. Adaletli davranmayı tercih eder alimleri sever onlara iyi davranırdı”¹⁵.

¹³ el-‘Askalânî 1986 (V), 55-56, 58-59; İnalçık 1948, 191-192.

¹⁴ el-‘Askalânî 1986 (V), 59-60; İnalçık 1948, 192.

¹⁵ el-‘Askalânî 1986 (V), 128; İnalçık 1948, 517.

Görüldüğü gibi İbn Hacer'in verdiği bilgilerde Osmanlı sultanları adil, halkına iyi davranan Gayri Müslimlere karşı gazalarla meşgul olan, ilmi teşvik eden ve ilim adamlarını destekleyen, kahraman, cesur, ülkesi güvenlik içinde olan mütevazı hükümdarlardı. Hatta Memlûk sultanı Berkuk'un ölümünden sonra Memlûk Devleti'ne bağlı olan Malatya'yı alan Bayezid hakkında bile çok iyi ifadelere rastlamaktayız. Sadece tabib İbn es-Sagîr'in Osmanlı toplum yapısı ve sosyal hayatı ile ilgili anlattıklarında İslam inançlarına ters düşen bazı davranışların yer aldığı bilgisi bulunmaktadır. Ancak tabibin ifadelerinden, istisnai olarak her toplumda görülebilecek olan bu türden davranışları genelleştirdiği anlaşılmaktadır.

Fatih Sultan Mehmet devrine geldiğimizde ise; Dünya tarihi bakımından önemli bir hadiseye yani İstanbul'un fethine şahit oluyoruz. İşte bu fethin Memlûk kaynaklarındaki akisleri ve Fatih Sultan Mehmet ile ilgili yorumlar konumuz açısından büyük önem taşımaktadır. Bu fetihle ilgili olarak, Türk asıllı iki Memlûk müellifi olan İbn İyâs ve İbn Tagriberdide şu bilgiler verilmektedir. İbn İyâs fethi ve Kahire'deki yankılarını şöyle anlatır:

“857 yılı Şevval ayında (Ekim 1453) Anadolu Meliki Muhammed b. Osman'ın elçisi geldi. O, büyük Kostantiniyye'nin fethini sultana haber verdi. (Sultan Mehmet) Kostantiniyye'nin fethinde pek çok yeni savaş aleti ile değişik yöntemler ve teknikler kullanmıştı. Fetih 857 yılı Cemâdi el-Ülâ ayının 20'sinde Salı günü (29 Mayıs 1453) gerçekleşti. Bu sultana bildirildiğinde Kalede müjde davulları çalındı. Kahire'nin süslenmesi emredildi. Sonra sultan, ikinci Emir Ahur Yarşıbay'ı bu büyük fethi kutlamak için İbn Osman'a elçi olarak tayin etti. Yarşıbay İbn Osman'ın ülkesine gitmek üzere yola çıktı”¹⁶.

Aynı olayı İbn Tagriberdi ise daha ayrıntılı olarak şöyle anlatır;

“857 yılı Şevval ayının 23'ünde Cumartesi günü (27 Ekim 1453 Cuma) Anadolu ülkesinin Meliki Hondgar Muhammed bek İbn Murad bek b. Osman'ın elçisi Memlûk sultanı el-Melik el-Eşref Aynal'ın culusunu tebrik etmek ve yine İstanbul şehrinin fethini Tanrının Sultan Mehmet'e nasip ettiğini haber vermek için geldi. Fatih Sultan Mehmet İstanbul'u zorlu bir savaştan sonra, 857 yılı Cemâdi el-Ülâ ayının 20'sinde Salı günü aldı. Ben de bu büyük fetih için tanrıya şükrediyorum”.

¹⁶ İbn İyâs 1984 (II), 316.

Adı geçen elçi beraberinde İstanbul'un eşrafından iki esir ile birlikte geldi ve onları sultanın huzuruna çıkardı. Sultan ve halk bu büyük fetihten dolayı çok mutlu oldular ve sevindiler. Bu sebeple müjde davulları çalındı ve Kahire şehri günlerce süslendi. Şevvalin 25'inde pazartesi günü, elçi beraberindeki esirlerle birlikte Kahire sokaklarından geçerek kaleye çıktı. Halk bu haberi her yerde büyük bir coşkuyla kutladı. Bu sırada pek çok ihsanlarda bulunuldu. Sultan da Kalatül Cebel'de kutlamalar düzenledi.

Sonuç olarak bu elçinin böylesine güzel bir müjde ile gelmiş olması önemli bir olaydı. Ve sultan da hemen ikinci Emir Ahur Emir Yarşıbay el-Aynâfî el-Müeyyedî'yi gelen elçiyle birlikte kendisinin cevabını götürmek üzere İbn Osman'a gitsin diye görevlendirdi"¹⁷.

Yine İbn İyâs, Fatih Sultan Mehmet'in Otlukbeli zaferini ve bunun Kahire'de nasıl karşılandığını şöyle anlatır; "878 yılı Rebi'ül-Evvel ayında (Temmuz 1473) İbn Osman'ın Uzun Hasan ile savaşmak üzere ordu gönderdiği ve Uzun Hasan'ın ordusunun savaşta mağlup olduğu haberi geldi. Sultan da bu habere çok sevindi"¹⁸.

Aynı müellif Fatih Sultan Mehmet'in vefat haberini ve onunla ilgili düşüncelerini şu şekilde aktarmaktadır;

"886 yılının Rebi'ül-Evvel ayında (Nisan 1481) mücahid ve gazi, Anadolu'nun büyük sultanı Kostantıniye şehrinin sahibi Muhammed b. Murad b. Ebî Yezîd İbn Osman'ın vefat ettiği haberi geldi. O muhteşem ve büyük bir hükümdardı. Her yere adaletle hükmetmesi, ilim sahibi olması, cömertliği, askerlerinin çokluğu, Gayri Müslimlerin pek çok ülkesini ve kalelerini ele geçirmesi ile tanınmaktaydı. O, Anadolu ülkesine babasının sağlığında hükümdar oldu. Babasından sonra da onun hükümdarlığı devam etti. Uzun bir süre; 31 yıl iktidarda kaldı. Onun doğumu 840'tan (1436-37) sonra idi. Ölümünden sonra yerine oğlu Ebu Yezid Yıldırım¹⁹ yani şu anki hükümdar geçti. Sultana onun ölüm haberi bildirildiğinde çok üzüldü ve kederlendi"²⁰.

Fatih Sultan Mehmet devrinde Osmanlı Devleti ile Memlûk devleti arasında yavaş yavaş bazı anlaşmazlıklar başlamış ve buna bağlı olarak Fatih

¹⁷ Tagriberdi 1972(XVI), 70, 71.

¹⁸ İyâs 1984 (III), 91.

¹⁹ Müellifimiz burada Yıldırım Bayezid ile II. Bayezid'i karıştırmaktadır.

²⁰ İyâs 1984 (III), 181.

Trabzon zaferinden döndükten sonra her yerden zaferini tebrik için elçiler gelmiş olmasına rağmen, Memlûk Devleti elçi gönderip kendisini tebrik etmemiştir. Aynı şekilde buna karşılık Hoşkadem tahta çıktığında Fatih'te onu kutlamamıştır²¹. Ancak bu küçük kırgınlıklara rağmen aradaki dostluk görünüşte de olsa devam etmiş ve buna bağlı olarak ta müellifimizin Osmanlı hükümdarı ile ilgili düşünceleri olumlu olmuştur ki bu durum II Bayezid devri için de böyle devam edecektir. Yine İstanbul'un fethi Kahire'de büyük bir sevinçle karşılanmış halk ve sultan bunu günlerce kutlamıştır. Aynı şekilde uzun Hasan' a karşı kazanılan zafere de Memlûk hükümdarı çok sevinmiştir. Ancak bir süre sonra Yavuz Sultan Selim'in Şah İsmail'e karşı kazandığı zafere Memlûk sultanı sevinemeyecek ve aynı tepkiyi göstermeyecektir. Çünkü artık Memlûk sultanları Şah İsmail'den sonra sıranın kendilerine geleceğini fark etmeye başlamışlardır.

Fatih Sultan Mehmet'ten sonra yerine geçen oğlu II. Bayezid'in vefat haberini veren İbn İyâs ve İbn Zünbül şu ana kadar verdiğimiz olumlu imajın devam ettiğini teyid etmektedir. İbn İyâs bize şu bilgileri aktarır;

“ 918 yılı Cemâdi el-Ülâ ayında (Temmuz 1512) Cuma günü büyük sultan, gazi, mücahid, Kostantiniyye, Anadolu şehirleri ve feth edilen yerlerin sahibi Anadolu sultanının vefat haberi geldi. O, gaza anında şehit olan Sultan Ebû Yezîd yani Yıldırım b. Orhan b. Erden Ali b. Osman b. Süleyman b. Osman el-Ekber'dir. Tahta 886 yılında (1481-82) oturmuştur. 918 yılına (1512-13) kadar da tahtta kalmıştır. O'nun hakimiyet süresi 33 yıl ve birkaç aydır. O, sultan olduğu sürede; Frenk ülkelerinden pek çok şehri feth etmiştir. Bütün her yerde onun ismi adaletle anılırdı. Osmanlı sultanlarının en seçkinlerinden birisidir. Öldüğünde üç erkek evlat bıraktı. Onlar; En büyükleri Korkud Bek, Ahmed Bek ve kendisinden sonra sultan olan Selim Şah'tır. Selim Şah saltanat tahtına babasının sağlığında oturdu. O'nun tahta geçiş haberi babasının ölüm haberinden önce geldi. Memlûk sultanı O'nun ölüm haberini alınca ağladı ve çok üzüldü. Ardından Kalede Osmanlı sultanı için gıyabî cenaze namazı kılındı. Aynı şekilde insanlar arasında Osmanlı hükümdarının ölüm haberi duyulunca onlar da Cuma namazından sonra el- Ezher cami, el-Hâkim cami, İbn Tolun cami, es-Sultan cami ve diğerlerinde gıyabî cenaze namazı kıldılar. Bütün insanlar onun ölümünden dolayı büyük üzüntü duydu.

²¹ Tansel 1953, 332.

Çünkü o gece gündüz demeden bütün gücüyle Frenklere karşı mücadele etmiştir. O, Müslümanlara çok yardımcı olmuştur”²².

İbn Zümbül ise Bayezid’in, oğlu Selim ile olan mücadelesini anlatırken kısa ama çok anlamlı kelimelerle, onunla ilgili düşüncülerini şöyle aktarmaktadır; “*Bayezid evliyaullahtan mübarek bir insandı ve zor kullanmayı, tatsızlığı sevmezdi*”²³.

Aslında Bayezid devrinde 1485 de başlayıp beş yıl boyunca Çukurova bölgesinde süren savaşlar, Osmanlı-Memlûk mücadelesinin en uzun süreli savaşları olarak kabul edilebilir. Ancak buna rağmen Memlûk müelliflerinin Osmanlı hükümdarı ile ilgili düşünceleri yukarıda da aktardığımız gibi olumlu olmaya devam etmiştir. Fakat bu imaj I. Selim ile birlikte yavaş yavaş değişmeye başlayacaktır. Çünkü önceki çekişmelere rağmen Osmanlı Devleti, Memlûk Devletinin uzun yıllardır varlığını sürdürdüğü Mısır-Suriye coğrafyasını ve buna bağlı olarak devletin varlığını doğrudan tehdit etmiyordu. Artık Yavuz Sultan Selim ile birlikte bu durum değişmiş ve Memlûk Sultanları, Yavuz’un kendi üzerlerine yürüdüğünde neler olabileceğini tahmin etmeye başlamışlardı. Tabiki bu durum Memlûk kaynaklarına da yansımıştır.

921 yılı Muharrem ayında (Şubat 1515) Osmanlı sultanı Yavuz Sultan Selim’den Memlûk sultanına bir mektup gelir ve bu mektupta Yavuz Sultan Selim’in kendisini daha üstün tuttuğu ve Memlûk sultanını küçülmüş olduğu söylentisi ortaya çıkar²⁴. Bu durum üzerine de İbn İyâs Osmanlı sultanı ile ilgili olarak şu bilgileri aktarır;

“Bu Selim Şah b. Osman alabildiğine cahil ve fitne çıkarmayı seven birisiydi. Ayrıca çok kan dökücüydü ve o kardeşlerini ve kardeşlerinin aralarında daha henüz süttten kesilmemiş bebeklerin de bulunduğunu çocuklarını cehaletinden dolayı öldürdü”²⁵.

Memlûk müelliflerinden İbn Tulun ise 923 yılı (1517) olaylarını anlatmaya başlarken şöyle diyor; “*923 yılı girdiğinde Dimaşk ve Suriye ile Anadolu Hükümdarı muzaffer Sultan Selim Han b. Osman idi*”²⁶. Bu kayıt belki de Selim hakkında Memlûk kaynaklarındaki en yumuşak ifade olarak kabul edilebilir.

²² İyâs 1984 (IV), 269, 270.

²³ Zümbül (tarihsiz), 18.

²⁴ İyâs 1984 (IV), 435, 436; Tansel 1969, 119.

²⁵ İyâs 1984 (IV), 435, 436.

²⁶ Tulun 1964 (II), 41.

Yine İbn İyâs, Yavuz Sultan Selim'in kazandığı zaferden sonra Kahire'ye girişini anlatırken onunla ilgili olarak şunları söylüyor; “*Selim kendisinden önceki sultanlardan farklıydı. Bundan başka kötü huylu ve kan dökücüydü. Aynı zamanda çok kızgın ve inatçıydı*”²⁷. İbn Zümbül ise İbn İyâs'tan daha ileri giderek eserinde Sultan Selim ile ilgili şu ifadelere yer vermiştir;

*“Tanrı'nın bilgisi dahilinde olmakla birlikte Sultan Selimin üç yıl ömrü kalmıştı. Ve o 926 yılında (1519-20) İstanbul'da vefat etti ve orada defnedildi. Çok gariptir ki onun kabrini kimsecikler ziyaret etmezdi. O çok kan dökücüydü. İnsanları öldürmekte dur durak bilmezdi. Fakat babası merhum Ebû Yezîd'in türbesi ise yatışı namazı vaktine kadar sürekli ziyaretçilerle dolar taşardı. Ve o Tanrının sevgili kuluydu. O'nunla (Memlûk) Sultanı Kayıtbay arasında kuvvetli bir bağ vardı. Birbirlerine her yıl armağanlar gönderirler ve haberleşirlerdi. Başarı için birbirlerinin duasını talep ederlerdi”*²⁸.

Görüldüğü gibi Memlûk müellifleri eserlerinde daha önce hiçbir Osmanlı hükümdarı hakkında kullanmadıkları ağır ifadeleri Sultan Selim için kullanmaya başlamışlardır. Bu da bize kaynaklardaki Osmanlı imajının tamamıyla değiştiğini göstermektedir. Ayrıca İbn Zümbül eserinde, Selim ile ilgili bu olumsuz düşüncelerine yer verirken onu babasıyla karşılaştırıyor ve II. Bayezid hakkında iyi şeyler yazmaktan da geri durmuyor. Bunun sebebi ise daha önce de ifade ettiğimiz gibi Memlûk Devleti'nin varlığının Yavuz Sultan Selimden önce, Osmanlılar tarafından doğrudan tehdide uğramamış olmasıdır. Sultan Selimle birlikte ise bu durum değişmiştir. Bu değişiklik doğal olarak kaynaklardaki Osmanlı imajının da değişmesine yol açmıştır. Bu süreç Sultan Selimle başlamış ve Memlûk devletinin son bulmasına dek devam etmiştir. Daha Sultan Selim, Şah İsmail ile uğraşırken durum fark edilmiş ve kaynaklara şu şekilde yansımıştır. Yavuz Sultan Selim'in Şah İsmail'i Çaldıran savaşında yenilgiye uğratmasından sonra, bu hadiselerin çağdaşı olan İbn İyâs eserinde; “*Bu esnada Memlûk Sultanı, Selim'in bu zaferinden dolayı kalede davul çaldırmadı ve yine Kahire'nin süslenmesi emrini vermedi. Bunun sebebi de anlaşılamadı*”²⁹ diyerek sultanın tavrı karşısındaki hayretini dile getirmiştir. Gerçekten bundan önceki Memlûk sultanlarının, Fatih Sultan Mehmet'in Uzun Hasan'ı bozguna uğrattığında gösterdiği tepkiyi ve samimi sevinci hatırlarsak, Kansuh el-Gûri'nin tavrını İbn İyâs'ın yadırgamasını garip karşılamamalıyız. Ancak şartlar bu kez

²⁷ İyâs 1984 (V), 150.

²⁸ Tulun 1964 (II), 148.

²⁹ İyâs 1984 (IV), 404.

çok farklıydı. Çünkü artık Çaldıran savaşından sonra Alauddevle meselesini de halleden Yavuz Sultan Selim'in önünde, Suriye ve Mısır'a yürütmesine engel olacak hiçbir kuvvet kalmamıştı ve tarihin tesbit ettiği gibi öyle de oldu.

Makalemi, Memlûk Devleti'ne Yavuz Sultan Selim tarafından son verilmesinden yaklaşık iki asır önce, Memlûk Sultanı Berkuk'un söylediği şu sözlerle bitirmemin anlamlı olacağını düşünüyorum;

“Ben Timur'dan korkmuyorum, çünkü ona karşı herkes bana yardım ediyor, ancak İbn Osman'dan korkuyorum!³⁰”.

BİBLİYOGRAFYA

- Aka 1991 İsmail Aka, *Timur ve Devleti*, Ankara.
- Arabşah 1979 İbn Arabşah, *Acâib el-Makdûr fi Nevâib Timûr*, nşr. Ali Muhammed Ömer, Kahire.
- Clifford 1993 W. W. Clifford, “Some Observations on the Course of Mamluk-Safevi Relations (1502-1516/908-922) II”, *Der İslam*, Band 70 Heft 2, 266-278.
- el-'Askalânî 1986 İbn Hacer el-'Askalânî, *İnbâ' el-Gumr bi-Ebnâ' el-'Umr*, III, V, nşr. Muhammed 'Abd el-Muîd Han, 2. Baskı, Beyrut.
- el-Furât 1938 Nâsireddîn Muhammed b. Abdurrahîm b. el-Furât, *Târîh İbn el-Furât*, IX-2, nşr. Kostantin Zerîg-Neclâ İzzeddîn, Beyrut.
- el-Makrîzî 1971 Takiy ed-Dîn Ahmed b. Âli el-Makrîzî, *Kitâb es-Sulûk li-Ma'rifet Duvel el-Mulûk*, III-2, nşr. Saîd Abdulfettâh Âşûr, Kahire.
- Emecen 1999 Ferudun M. Emecen, “İlk Osmanlı Kroniklerinde Timur İmajı”, *Prof. Dr. İsmail Aka Armağanı*, İzmir, 27-36.
- İnalcık 1948 Şevkiye İnalcık, “İbn Hacer'de Osmanlı'lara Dair Haberler”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, VI, Sayı 3 (189-195), 4 (349-358) , 5 (517-529).

³⁰ el-'Askalânî 1986 (III), 247, 248.

- İyâs 1984 İbn İyâs, *Bedâi' ez-Zuhûr*, II, III, IV, V, (nşr. Muhammed Mustafa), Kahire.
- Kanat 1999 Cüneyt Kanat, "Osmanlı ve Memlûk Devletleri'nin Birbirlerine Gönderdiği Armağanlar", *Uluslararası Osmanlı Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, İzmir, 35-52.
- Kanat 2000 Cüneyt Kanat, "Çaldıran Savaşı Esnasındaki Osmanlı-Safevi Mücadelesinde Memlûk Devleti'nin Tutumu", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, IV, 65-74.
- Mustafa 1990 Celâl-zâde Mustafa, *Selim-Nâme*, Haz. Ahmet Uğur-Mustafa Çuhadar, Ankara.
- Tagriberdi 1972 İbn Tagriberdi, *en- Nucûm*, XII, XVI, nşr. Cemalettîn eş-Şayyal-Fehim Muhammed Şeltut, Kahire.
- Tansel 1953 Selâhattin Tansel, *Osmanlı Kaynaklarına Göre Fatih Sultan Mehmet'in Siyasi ve Askeri Faaliyetleri*, Ankara.
- Tansel 1969 Selâhattin Tansel, *Yavuz Sultan Selim*, Ankara.
- Tulun 1964 Şemseddin Muhammed bin Tulun, *Mufâkahât el-Hillân fi Havâdis ez-Zamân*, II, nşr. Muhammed Mustafa, Kahire.
- Uzunçarşılı 1983 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, 4. Baskı, Ankara.
- Yücel 1976 Yaşar Yücel, "Timur Tarihi Hakkında Araştırmalar I, Timur'un Türkiye ve Yakın-Doğu İle İlişkilerine Dair Gözlemler (1394-1400)", *Belleten*, XL/158, 249-285.
- Zünbül (tarihsiz) İbn Zünbül, *Âhiret el- Memâlîk*, nşr. Abd el-Mun'im Âmir, b. y. ve t. yok.